

บทที่ 5 ภูมิภาค (REGIONS)

ภูมิภาคคืออะไร คำถามนี้คงมีคำตอบที่เป็นไปได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการถาม แต่คำตอบที่ค่อนข้างจะเป็นที่นิยมคือ แนวคิดของบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบขึ้นเป็นเอกภาพหนึ่งที่ทั้งบริเวณมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับภูมิภาคคือ ระดับของความสัมพันธ์ต่อกันที่ค่อนข้างสูงในพฤติกรรมระหว่างส่วนต่างๆของภูมิภาค เนื่องจากความสัมพันธ์ต่อกันของโครงสร้างภายในนี้สามารถเป็นไปได้ในสองลักษณะที่ตรงข้ามกัน ดังนั้น เราจึงแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาคด้วยแนวทางที่แตกต่างกันสองประเภท คือ (1) ภูมิภาคเหมือนกัน (homogeneous) และ (2) ภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกัน (nodal)¹

ภูมิภาคเหมือนกันหนึ่งๆถูกแบ่งเขตบนพื้นฐานของ ความเป็นเอกภาพภายใน (internal uniformity) เช่น นาข้าวแถบอยุธยา-สุพรรณบุรี (หรือกว้างกว่านั้นคือแถบภาคกลางของประเทศไทย) เป็นภูมิภาคเหมือนกันทางการเกษตร เพราะทุกๆส่วนปลูกพืชแบบเดียวกันและในลักษณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงภายนอกบางอย่าง เช่น ราคาประกัน ปิที่แห่งแล้ง หรือการเปลี่ยนแปลงในความต้องการข้าวของตลาดโลก จะกระทบทั้งภูมิภาคในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ความเหมือนกันอาจหมายรวมถึง วัฒนธรรมเดียวกัน ภาษาที่ใช้ เชื้อชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และภูมิภาคเหมือนกันอาจหมายถึงละแวกหนึ่งๆ เช่น สลัม ชุมชนของเชื้อชาติหนึ่ง ก็ได้

ทางเลือกอีกอันหนึ่งของการแบ่งภูมิภาคคือ ภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกัน โครงสร้างของภูมิภาคแบบนี้จะเหมือนโครงสร้างของเซลล์ คือจะมีนิวเคลียสและบริเวณที่สนับสนุนรอบๆ พื้นฐานของความสัมพันธ์กันหรือผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาคแบบนี้ จะเป็นการรวมตัวกันทางหน้าที่ (functional integration) จากที่เราวิเคราะห์มาก่อนหน้านี้ เราได้รับรู้ถึงแนวทางที่กิจกรรมต่างประเภทกันตั้งอยู่ใกล้กัน และพึ่งพาอาศัยกัน ด้วยการเลือกที่จะตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันและยังผลประโยชน์ให้แก่กันและกัน ดังนั้นภายในภูมิภาคหนึ่งๆจะมีปริมาณการเคลื่อนย้ายสินค้า

¹ Edgar M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975), p. 151

และบริการระหว่างกิจกรรมอย่างมาก โรงงานหนึ่งๆ ซื่อ ไฟฟ้า แรงงาน สาธารณูปโภค และวัตถุดิบบางอย่างจากผู้ผลิตในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกัน ธุรกิจขายส่งจะขายสินค้าให้กับร้านขายปลีก และใช้แรงงาน บริการสาธารณะ และปัจจัยการผลิตบางอย่างจากภายในภูมิภาค หรือจะกล่าวอย่างกว้างๆก็คือ เกือบทุกคนในภูมิภาคจะเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายกับคนอื่นในภูมิภาค ดังนั้นจึงช่วยสนับสนุนการคงอยู่ของกิจกรรมอื่น

นอกเหนือจากการพึ่งพาอาศัยกัน โดยผ่านทาง การซื้อและการขายสินค้าและบริการในท้องถิ่น กิจกรรมในภูมิภาคอาจกระทบกิจกรรมอื่น โดยการแย่งกันใช้ที่ดินและทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายากอื่นๆ และยังมีผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยการร่วมมือกันสร้างการประหยัดจากการรวมตัวกัน จนอาจกลายเป็นเมืองอย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว

แม้ว่า เราจะไม่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกันในระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคได้ทั้งหมด แต่เราทราบว่าเมื่ออยู่อย่างแน่นอ ผลก็คือในภูมิภาคหนึ่งๆจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นการกระทำบางอย่างร่วมกันจะช่วยปรับปรุงสวัสดิการของภูมิภาค ปรกติแล้ว เมืองและบริเวณรอบๆถือเป็นภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันหนึ่งๆ ส่วนที่เป็นศูนย์กลางสำคัญของธุรกิจและการจ้างงานจะแตกต่างอย่างมากจากบริเวณที่อยู่อาศัย แต่จะเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดด้วยกระแสการไหลของแรงงาน สินค้าและบริการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาทั้งหมดในฐานะของภูมิภาคหนึ่งๆ จะช่วยให้เราเข้าใจการตอบสนองของทั้งบริเวณ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการกินคืออยู่ดี เพราะไม่ว่าศูนย์กลางหรือบริเวณรอบข้างจะไม่สามารถเจริญได้ ถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไป

นอกจากการแบ่งภูมิภาคออกเป็นสองแนวทางแล้ว ในบางครั้งเพื่อความสะดวกในการบริหารและวางแผน อาจมีการแบ่งพื้นที่เป็นภูมิภาค ภูมิภาคย่อย ชุมชน ฯลฯ ก็มักจะใช้แนวความคิดของภูมิภาคเหมือนกันและภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันเป็นแนวทางในการแบ่ง อาทิเช่น การแบ่งภูมิภาคของประเทศไทยเป็นสี่ภาคนั้น อาศัยแนวทางของความเหมือนกันทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างอาชีพ วัฒนธรรม การเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ การวางแผนประกันราคาพืชผลก็อาศัยความเหมือนกันทางอาชีพ เป็นต้น เหตุที่ต้องมีการแบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารนั้น เป็นเพราะแนวโน้มที่การปกครองจะเป็นการบริหารในท้องถิ่นมากขึ้น แต่ละท้องถิ่นต้องการมาตรการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ปัญหาที่ท้องถิ่นดังกล่าวเผชิญอยู่ ด้วยเหตุนี้การแบ่งจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมว่า แต่ละส่วนในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันกันมากน้อยเพียงใด มาตรการหรือนโยบายที่เสนอมีผลต่อทั้งภูมิภาคหรือไม่

แม้ว่าการแบ่งพื้นที่เป็นภูมิภาคเหมือนกันและภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันจะเหมาะสมในทางปฏิบัติ แต่ทั้งสองแบบมีบทบาทที่แตกต่างกันในด้านการจัดองค์การทางพื้นที่ของสังคม โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากกระแสของการค้า พื้นฐานของภูมิภาคเหมือนกันคือการมีผลผลิตหนึ่งๆ ที่สามารถส่งออก ทั้งภูมิภาคเป็นบริเวณที่มีอุปทานเหลือเพื่อสำหรับผลผลิตนั้นๆ ผลก็คือ ส่วนต่างๆของภูมิภาคไม่มีเหตุผลที่จะค้าขายระหว่างกัน ในทางตรงกันข้าม ในภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันนั้น การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างกันเป็นเหตุผลหลักที่รวมตัวเป็นภูมิภาค ปรกติจะมีศูนย์กลางหลักหนึ่งๆ (เมืองใหญ่ในภูมิภาค) อาจจะมีศูนย์กลางย่อยและบริเวณในชนบทรอบๆ ทั้งสองหรือสามส่วนจะสนับสนุนส่วนอื่นและเชื่อมโยงกันด้วยการค้าภายใน เนื่องจากภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันเกี่ยวข้องกันทางเศรษฐกิจอย่างมาก ดังนั้นในตอนี้ เราจะพิจารณาประเภทของความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกัน ที่เชื่อมกิจกรรมต่างๆในภูมิภาคเข้าด้วยกันอย่างละเอียด

ความสัมพันธ์ของกิจกรรมภายในภูมิภาค (RELATIONS OF ACTIVITIES WITHIN A REGION)

เราสามารถแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมได้เป็นสามแบบคือ (1) ความสัมพันธ์แนวตั้ง (2) ความสัมพันธ์แนวขวาง และ (3) ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน² ซึ่งทั้งหมดก็คือสิ่งที่เราวิเคราะห์มาก่อนหน้านี้ที่ว่า ความสัมพันธ์ทางด้านที่ตั้งระหว่างสองกิจกรรมอาจดึงดูดซึ่งกันและกัน หรือผลักกันกัน นั่นเอง

ความสัมพันธ์แนวตั้ง (Vertical Relationships)

เมื่อผลผลิตของกิจกรรมหนึ่งในภูมิภาคเป็นปัจจัยการผลิตของกิจกรรมอื่น ต้นทุนค่าขนส่งจะลดลงด้วยการอยู่ใกล้กันของทั้งสองกิจกรรม และการมีอยู่ของกิจกรรมแบบใดแบบหนึ่งในภูมิภาค จะยกระดับความน่าสนใจของภูมิภาคในฐานะของที่ตั้งของกิจกรรมอีกแบบหนึ่ง ดังนั้นความสัมพันธ์แนวตั้งจึงมักก่อให้เกิดการดึงดูดซึ่งกันและกัน เราอาจแบ่งความสัมพันธ์แนวตั้งเป็นสองส่วนคือ การเชื่อมโยงไปข้างหน้า และการเชื่อมโยงไปข้างหลัง อย่างไรก็ตาม ก่อนข้างหากที่ภูมิภาคหนึ่งๆจะมีการดึงดูดในสองทิศทางนี้เท่าๆกัน

การเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward linkage) หมายถึง การดึงดูดระหว่างกันที่เป็นประโยชน์กับกิจกรรมที่สนองปัจจัยการผลิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กิจกรรมที่ผูกพันกับตลาด

---

² *ibid.*, pp. 157-162

จะถูกดึงดูดยังการมือของผู้ของกิจกรรมที่รับซื้อผลผลิตของเขา เราเรียกว่าเป็นการเชื่อมโยงไปข้างหลัง เพราะเป็นการส่งถ่ายผลกระทบไปให้กับกิจกรรมที่อยู่ข้างหลังในกระบวนการผลิต จำพวกผู้สนองปัจจัยการผลิต การเชื่อมโยงไปข้างหลังนี้มักพบเห็นอยู่บ่อยๆ เนื่องจากกิจกรรมจำนวนมากในภูมิภาคมักผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดภายใน ยิ่งภูมิภาคใหญ่ขึ้นเท่าใด ความสำคัญในตลาดในท้องถิ่นยังมีมากขึ้นเท่านั้น กิจกรรมที่มุ่งให้บริการผู้อยู่อาศัย เช่น ธุรกิจขายปลีกและขายส่งเกือบทั้งหมด บริการทางธุรกิจส่วนใหญ่ สาธารณูปโภค บริการของรัฐ การก่อสร้าง และการผลิตสินค้าที่นำเส่ง่ายและมีขนาดใหญ่จำพวก ไอศกรีม ขนมปัง หนังสือพิมพ์ ฯลฯ มักจะได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานและรายได้ของภูมิภาค ซึ่งก็ถือว่าเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการเชื่อมโยงไปข้างหลัง

การเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage) หมายถึง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งถ่ายไปยังข้างหน้าของกระบวนการผลิต กิจกรรมที่ได้รับผลกระทบโดยการเชื่อมโยงไปข้างหน้าจะต้องอ่อนไหวกับราคาหรืออุปทานของปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น ตัวอย่างของการเชื่อมโยงไปข้างหน้าแบบหนึ่งคือ กิจกรรมที่ใช้ผลผลิตพลอยได้ (by-product) ของกิจกรรมอื่นในภูมิภาค เช่น โรงงานทำถ่าน โรงงานปุ๋ย หรือโรงฟอกหนัง ในบริเวณที่มีกิจกรรมประเภทอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง อาหารทะเลแช่แข็ง หรือโรงฆ่าสัตว์ อยู่จำนวนมาก หรือการมือของผู้ของโรงงานทอผ้าและโรงงานฟอกย้อม มักจะถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญตัวหนึ่งในการตัดสินใจเลือกที่ตั้งของกิจกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะหมายถึงผ้าราคาถูกกว่าหรือสนองความต้องการได้เร็วกว่า ซึ่งความสำคัญของการเชื่อมโยงไปข้างหน้านี้ เราจะเห็นได้อย่างเด่นชัดจากการให้ความสำคัญอย่างมากต่อ “โครงสร้างพื้นฐาน” (อุปทานของบริการสาธารณะพื้นฐาน) ในการพัฒนาภูมิภาคถ้าหลังที่มีรายได้ต่ำ

ความสัมพันธ์แนวขวาง (Horizontal Relationships)

ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นการแข่งขันกันของกิจกรรม หรือหน่วยธุรกิจในกิจกรรมประเภทเดียวกัน เพื่อแย่งตลาดหรือปัจจัยการผลิต ผลกระทบต่อการเลือกที่ตั้งคือการผลักดันซึ่งกันและกัน ซึ่งตรงข้ามกับการดึงดูดยังกันและกันในความสัมพันธ์แนวตั้ง

ผลกระทบต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาภูมิภาคคือ การแข่งขันกันของกิจกรรมต่างๆ ในทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายากและไม่สามารถเพิ่มได้ง่ายๆ เช่น ประเภทของแรงงานหนึ่งๆ ที่ตั้งริมน้ำ น้ำและอากาศสะอาด การเข้ามาของกิจกรรมใหม่ที่ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นแบบนี้มักจะทำให้ต้นทุนสูงขึ้น และอาจจะส่งผลร้ายกับกิจกรรมอื่นที่ต้องการทรัพยากรแบบเดียวกัน ดัง

นั้น ในฐานะของภูมิภาคจึงต้องเสี่ยงเมื่อต้องเผชิญกับความสัมพันธ์แนวขวางนี้ เช่น ต้องเลือกว่า จะยอมให้ที่ตั้งรมน้ำและมิน้ำสะอาดเป็นที่ตั้งของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ หรือจะเก็บเอาไว้ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ภูมิภาคในสถานการณ์ที่ต้องหาทางเพิ่ม โอกาสการจ้างงาน ควรที่จะดึงดูดกิจกรรมใหม่ๆที่มีการจ้างงานจำนวนมากโดยไม่คำนึงถึงคุณ สมบัติอื่น หรือควรให้ความสำคัญอันดับแรกๆกับกิจกรรมที่จ่ายค่าจ้างสูง ให้โอกาสแรงงาน เรียนรู้และมีความก้าวหน้า ชุมชนควรใช้ที่ดินว่างเปล่าที่เหลืออยู่กับกิจกรรมประเภทใดระหว่าง สนามบิน เหมืองขุด บ้านชานเมืองราคาแพง บ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อย หรือนิคมอุตสาหกรรม ชุมชนเต็มใจที่จะทนกับควันไอเสียเท่าใดเพื่อแลกกับรายได้และภาษีที่ได้รับจากกิจกรรมที่ก่อให้เกิด ไอเสียดังกล่าว ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ประชากร ผู้ที่รับผิดชอบ และนักวางแผนของเมืองหรือภูมิภาคต้องประสบเป็นประจำ โดยเกิดมาจากความสัมพันธ์แนวขวางที่เป็นการแข่งขันกันใช้ ทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายาก

ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน (Complementary Relationships)

เราได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกันระหว่างกิจกรรมต่างประเภทในภูมิภาคหนึ่งๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการประหยัดภายนอกมาบ้างแล้ว ผลกระทบต่อการเลือกที่ตั้งคือการดึงดูด ซึ่งกันและกัน ซึ่งก็คือ การเข้ามาของกิจกรรมใหม่ๆจะช่วยให้ภูมิภาคมีจำนวนกิจกรรมที่ สนับสนุนกิจกรรมเดิมเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์แบบนี้มี

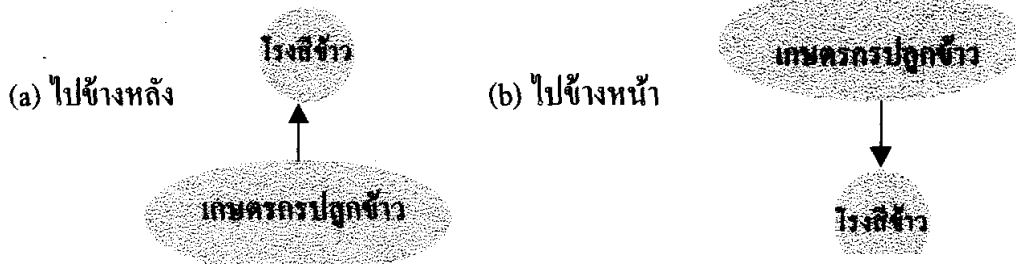
การดึงดูดซึ่งกันและกันระหว่างผู้สนองผลผลิตที่มักใช้ร่วมกัน (Mutual Attraction among Suppliers of Complementary Products) ตัวอย่างของการดึงดูดแบบนี้จะพบได้ในกิจกรรม ที่ขายสินค้าตามแพชชั่นและสินค้าที่ต้องการเปรียบเทียบก่อนซื้อ ผู้ผลิตรายใหม่ที่เข้ามาจะช่วย เพิ่มความหลากหลายให้กับภูมิภาค ส่งผลให้ผู้ซื้อมีโอกาสเลือกมากขึ้นและสามารถซื้อสินค้า หลายๆประเภทในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อสินค้าบางอย่างต้องใช้ควบคู่กัน ตัวอย่างเช่น ลูก ค้าที่ซื้อผ้าข้อมมีความต้องการได้ชิปและกระดุมที่เข้ากันกับผ้าผืนนั้นๆ ดังนั้นถ้าบริเวณใดมีทั้ง ร้านขายผ้าและสินค้าที่ต้องใช้ร่วมกันตั้งอยู่ บริเวณนั้นก็เป็นที่ต้องการของลูกค้า ความสัมพันธ์ แบบนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดศูนย์การค้าต่างๆ เช่น มาบุญครอง ตลาดนัดสวนจตุจักร พันธุ์ ทิพย์พลาซ่า ซีคอนสแควร์ สยามเซ็นเตอร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งความสัมพันธ์แบบนี้เป็นสองส่วนคือ (1) การเชื่อมโยงไปข้าง หน้า ซึ่งกิจกรรมที่เข้ามาใหม่จะดึงดูดผู้ซื้อมากขึ้น และ (2) การเชื่อมโยงไปข้างหลัง ซึ่งความ ต้องการของลูกค้าที่มากขึ้นจะเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้ขายหรือผู้ผลิตให้เข้ามาตั้งอยู่เพิ่มขึ้น

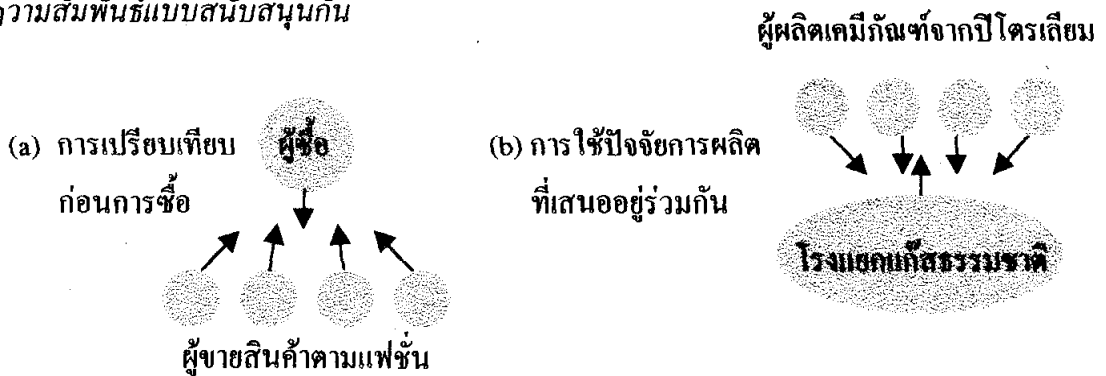
ความสัมพันธ์แนวขวาง

ความสัมพันธ์แนวตั้ง

ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน

รูปที่ 5-1 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม

การดึงดูดซึ่งกันและกันระหว่างผู้ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีข้อเสนออยู่ร่วมกัน (Mutual Attraction Among Users of Jointly Supplied Products) ความสัมพันธ์แบบนี้เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า กิจกรรมส่วนใหญ่มีผลผลิตผลผลิตมากกว่าหนึ่งชนิดจากกระบวนการผลิตที่ใช้อยู่ โดยผลผลิตที่มีความสำคัญหรือมูลค่าน้อยจะถือว่าเป็นผลผลิตพลอยได้ (by-products) ตัวอย่าง

ของผลผลิตพลอยได้ก็มีอาทิเช่น กิจกรรมเลี้ยงหมู ที่ผลผลิตหลักคือ เนื้อหมู ส่วนผลผลิตพลอยได้คือ มูลหมู (ใช้เป็น ปุ๋ย อาหารปลา ฯลฯ) เครื่องในหมู หนังหมู ขนหมู หรือกิจกรรมกลั่นน้ำมัน ซึ่งผลผลิตหลักคือ น้ำมันสำเร็จรูปประเภทต่างๆ ผลผลิตพลอยได้คือ ขางมะตอย ขางสังเคราะห์ แก๊สหุงต้ม และผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีประเภทต่างๆ การดึงจุดซึ่งกันและกันประเภทนี้เกิดขึ้นเมื่อ กิจกรรมหนึ่งในภูมิภาคเป็นผู้ซื้อผลผลิตพลอยได้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ผลก็คือ ช่วยให้กิจกรรมที่เสนอสนองผลผลิตพลอยได้นี้ สามารถเสนอผลผลิตพลอยได้ชนิดอื่นหรือผลผลิตหลัก ให้กับกิจกรรมอื่นที่ต้องการได้สะดวกขึ้นและหรือราคาต่ำลง เพราะมีรายได้บางส่วนจากการขายผลผลิตพลอยได้แทนที่จะเสียต้นทุนกำจัด ความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจะดึงดูดและสนับสนุนซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การดึงจุดซึ่งกันและกันแบบนี้สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนเหมือนแบบแรก คือ การเชื่อมโยงไปข้างหน้าและการเชื่อมโยงไปข้างหลัง เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบต่างๆที่กล่าวมา ขอให้ดูรูปที่ 5-1

การวัดเปรียบเทียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (COMPARATIVE MEASURES OF ECONOMIC STRUCTURE)

แม้ว่า การประหยัดจากการรวมตัวกันและความสัมพันธ์ประเภทต่างๆระหว่างกิจกรรมในภูมิภาค จะเป็นแนวคิดทางทฤษฎีที่สำคัญในการทำความเข้าใจโครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ของภูมิภาค แต่เราก็คงต้องการเครื่องมือที่จะวัดและวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปรกติข้อมูลเกี่ยวกับภูมิภาคที่มีเสนออยู่มักอยู่ในรูปของ จำนวนพื้นที่ จำนวนประชากร รายได้ภูมิภาค รายได้ต่อหัว อัตราเกิด อัตราตาย หรือถ้าละเอียดลงไปกว่านั้นก็อาจมีการแยก เพศ อายุ การศึกษา จำนวนของกิจกรรมประเภทต่างๆที่มีอยู่ เป็นต้น ดังที่แสดงอยู่ในตารางที่ 5-1 และ 5-2 ซึ่งจะว่าไปแล้วมักจะเป็นข้อมูลหยาบๆ ที่เพียงพอแค่ได้เห็นภาพกว้างๆของภูมิภาค แม้ว่าเราจะสามารถหาตัวเลขโครงสร้างทางเศรษฐกิจของแต่ละภูมิภาคมาเปรียบเทียบกัน ดังเช่นที่แสดงในตารางที่ 5-3 และตารางที่ 5-4 ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบส่วนประกอบของรายได้ภูมิภาคเบื้องต้นของจังหวัดที่ยากจนที่สุดของประเทศ กับ ที่จังหวัดที่ร่ำรวยที่สุด ซึ่งช่วยให้เราเห็นความแตกต่างบางประการได้ แต่ก็ก็เป็นเพียงภาพหนึ่งของระบบเศรษฐกิจที่แต่ละจังหวัดเป็นอยู่ในเวลาต่างๆกัน ยังไม่ได้ให้รายละเอียดที่ดีพอสำหรับการวิเคราะห์แนวโน้มที่แต่ละภูมิภาคจะเป็นในอนาคต ดังนั้นเราจึงต้องการเครื่องมือที่ดีกว่านี้ จริงอยู่ที่การวิเคราะห์แต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกัน ในที่นี้เราจะพยายามเสนอแนวทางให้เลือกมากที่สุด เพื่อสามารถนำไปใช้งานเมื่อถึงคราวจำเป็นได้

ตารางที่ 5-1 ข้อมูลสำคัญของจังหวัดต่างๆในประเทศไทยปี 2539

	จำนวนรวม	ชาย	หญิง	%ประชากรในเขตเทศบาล	อัตราเพิ่มของประชากร	ความหนาแน่นของประชากร	รายได้ภูมิภาค (ปี 2537) (หน่วย 1,000 บาท)	รายได้ต่อหัว (บาท) (ปี 2537)
หัวรชอานาจักร เทศบาล	60,116,182 10,982,252	29,973,059 5,406,362	30,143,123 5,575,890	18.3	1.10	117	3,600,906,499	61,335
ภาคกลาง เทศบาล	19,445,610 7,725,301	9,640,005 3,805,714	9,805,605 3,919,587	39.7	1.30	187	2,915,576,505	146,902
กรุงเทพมหานคร เทศบาล	5,584,963 5,584,963	2,746,352 2,746,352	2,838,611 2,838,611	100.0	0.25	3868	1,380,342,666	203,650
กาญจนบุรี เทศบาล	756,528 54,143	385,617 26,777	370,911 27,366	7.2	1.54	39	32,558,273	48,740
จันทบุรี เทศบาล	479,104 68,819	240,801 34,274	238,303 34,545	14.4	1.53	76	18,008,727	42,473
ฉะเชิงเทรา เทศบาล	621,875 52,694	308,744 25,953	313,131 26,741	8.5	2.05	116	54,637,899	77,484
ชลบุรี เทศบาล	1,009,041 236,863	515,548 116,949	493,493 119,914	23.5	2.62	231	193,464,336	208,925
ชัยนาท เทศบาล	351,590 20,190	170,748 9,757	180,842 10,433	5.7	0.36	142	12,195,683	33,322
ตราด เทศบาล	210,054 14,674	106,739 7,296	103,315 7,378	7.0	0.63	75	10,515,646	56,233
นครนายก เทศบาล	239,884 18,353	118,717 9,017	121,167 9,336	7.7	1.15	113	9,017,356	37,572
นครปฐม เทศบาล	742,232 92,620	364,995 45,921	377,237 46,699	12.5	1.65	342	60,166,652	80,978
นนทบุรี เทศบาล	783,584 410,247	381,562 201,168	402,022 209,079	32.4	3.77	1259	45,531,395	66,958
ปทุมธานี เทศบาล	550,920 134,629	271,492 66,335	279,428 68,294	24.4	4.96	361	120,322,088	245,555

ประจวบคีรีขันธ์	463,132	218,054	214,197	12.5	0.46	73	22,232,173	51,944
เทศบาล	58,121	12,828	13,481					
ปราจีนบุรี	432,251	218,054	214,197	6.1	1.31	91	18,846,711	40,794
เทศบาล	26,309	12,828	13,481					
พระนครศรีอยุธยา	714,656	348,613	366,043	10.0	1.15	280	53,973,169	75,067
เทศบาล	71,350	35,568	35,782					
เพชรบุรี	450,040	220,834	229,206	13.5	0.66	72	19,428,230	46,368
เทศบาล	60,622	30,216	30,406					
ระยอง	490,137	247,395	242,742	20.2	2.53	138	67,544,329	137,846
เทศบาล	98,815	49,575	49,240					
ราชบุรี	807,164	398,281	408,883	10.2	1.13	155	41,624,285	54,269
เทศบาล	82,475	39,759	42,716					
ลพบุรี	749,487	381,241	368,246	5.9	1.16	121	25,485,977	34,301
เทศบาล	44,074	22,134	21,940					
สิงห์บุรี	225,003	109,090	115,913	9.7	1.01	274	7,947,266	33,675
เทศบาล	21,841	10,620	11,221					
สุพรรณบุรี	847,867	414,481	433,386	5.1	0.87	158	29,570,490	35,584
เทศบาล	42,888	20,844	22,044					
สมุทรปราการ	948,233	466,084	482,149	20.5	2.36	944	155,705,669	173,006
เทศบาล	194,503	96,251	98,252					
สมุทรสงคราม	207,535	101,416	106,119	20.5	0.27	498	7,029,646	35,325
เทศบาล	42,602	20,820	21,782					
สมุทรสาคร	399,072	197,331	201,741	27.2	2.12	457	93,825,719	248,216
เทศบาล	108,374	53,457	54,917					
สระแก้ว	515,453	261,041	254,412	6.7	1.51	72	9,156,904	23,359
เทศบาล	34,364	18,109	16,255					
สระบุรี	577,768	289,878	287,890	22.0	1.23	162	54,260,365	103,550
เทศบาล	127,185	65,429	61,756					
อ่างทอง	288,037	139,594	148,443	8.2	0.57	297	8,992,943	33,556
เทศบาล	23,583	11,506	12,077					
ภาคอีสาน	20,876,200	10,450,863	10,425,337	6.2	1.03	124	405,959,573	20,235
เทศบาล	1,285,330	633,541	651,789					
กาฬสินธุ์	968,715	484,746	483,969	3.9	0.87	139	16,003,744	18,002
เทศบาล	37,332	18,598	18,734					

ขอนแก่น	1,672,399	838,181	834,218	10.2	1.23	154	51,281,704	29,989
เทศบาล	171,092	84,873	86,219					
ชัยภูมิ	1,103,170	551,207	551,963	4.1	0.92	86	21,189,392	20,142
เทศบาล	45,509	22,565	22,944					
นครพนม	696,620	347,756	348,864	4.5	0.95	126	11,550,327	17,580
เทศบาล	31,617	15,202	16,415					
นครราชสีมา	2,494,516	1,242,702	1,251,814	10.0	1.08	122	63,934,846	25,523
เทศบาล	248,341	120,630	127,711					
บุรีรัมย์	1,476,984	738,019	738,965	3.3	1.27	143	23,800,224	16,620
เทศบาล	49,133	23,953	25,180					
มุกดาหาร	322,591	161,642	160,949	10.6	1.55	74	5,585,083	20,018
เทศบาล	34,347	17,225	17,122					
มหาสารคาม	919,615	457,998	461,617	4.8	0.97	174	16,696,343	18,050
เทศบาล	44,121	21,586	22,535					
ยโสธร	546,966	274,501	272,465	4.1	0.68	131	8,864,317	15,943
เทศบาล	22,235	11,152	11,083					
ร้อยเอ็ด	1,302,422	652,107	650,315	2.8	0.82	157	21,465,914	18,115
เทศบาล	36,150	18,052	18,098					
เลย	626,566	319,389	307,177	3.8	0.80	55	13,116,203	23,256
เทศบาล	23,829	11,960	11,869					
ศรีสะเกษ	1,410,002	703,870	706,132	2.9	1.00	160	20,240,351	14,960
เทศบาล	40,660	20,300	20,360					
สกลนคร	1,067,868	532,696	535,172	4.8	0.96	111	17,925,338	18,015
เทศบาล	51,434	26,173	25,261					
สุรินทร์	1,359,549	679,106	680,443	2.9	1.06	167	22,021,582	17,191
เทศบาล	39,809	18,864	20,945					
หนองคาย	881,098	443,416	437,682	5.2	0.89	120	16,348,317	19,370
เทศบาล	45,892	23,003	22,889					
หนองบัวลำภู	481,725	243,578	238,147	4.5	7.45	125	8,883,216	19,186
เทศบาล	21,614	10,844	10,770					
อุดรธานี	1,470,888	739,803	731,085	10.9	1.01	125	27,476,637	19,584
เทศบาล	159,595	79,425	80,170					
อุบลราชธานี	1,717,172	860,727	856,445	9.0	1.19	109	30,673,666	18,876
เทศบาล	154,357	74,888	79,469					
อำนาจเจริญ	357,334	179,419	177,915	7.9	0.85	113	8,902,369	25,879
เทศบาล	28,263	14,248	14,015					

ภาคเหนือ	11,986,299	5,981,292	6,005,007	7.4	0.75	71	343,477,716	31,064
เทศบาล	891,093	433,803	457,290					
กำแพงเพชร	745,751	370,975	374,776	3.8	0.45	87	20,225,802	30,098
เทศบาล	28,455	13,782	14,673					
เชียงใหม่	1,253,202	629,677	623,525	4.1	0.31	107	27,700,979	25,206
เทศบาล	51,531	25,469	26,062					
เชียงใหม่	1,564,438	782,322	782,116	10.9	0.75	78	65,084,842	45,514
เทศบาล	170,217	82,252	87,965					
ตาก	461,508	235,005	226,503	10.5	2.49	28	11,675,685	33,359
เทศบาล	48,331	24,147	24,184					
นครสวรรค์	1,124,270	554,957	569,313	12.9	0.67	117	34,118,369	31,359
เทศบาล	145,412	71,196	74,216					
น่าน	480,771	243,724	237,047	4.7	1.61	42	9,578,238	22,019
เทศบาล	22,813	11,685	11,128					
พิจิตร	597,202	293,065	304,137	9.6	0.85	132	13,015,351	22,675
เทศบาล	57,329	27,956	29,373					
พิษณุโลก	853,890	425,768	428,122	10.4	0.85	79	23,004,656	29,046
เทศบาล	88,935	42,639	46,293					
พะเยา	517,850	258,665	259,185	4.2	0.11	82	11,754,183	23,698
เทศบาล	21,757	10,542	11,215					
เพชรบูรณ์	1,032,662	519,120	513,542	4.0	0.63	82	20,783,241	22,839
เทศบาล	40,872	20,122	20,750					
แพร่	494,192	245,024	249,168	4.3	0.14	76	11,080,416	21,985
เทศบาล	21,049	10,215	10,834					
แม่ฮ่องสอน	226,922	117,775	109,147	3.3	6.37	18	4,340,992	25,686
เทศบาล	7,449	3,964	3,485					
ลำปาง	804,695	402,275	402,420	8.7	0.19	64	27,849,403	36,500
เทศบาล	69,861	33,309	36,552					
ลำพูน	406,064	201,184	204,880	3.5	0.27	90	26,102,983	60,988
เทศบาล	14,180	6,823	7,357					
สุโขทัย	616,243	301,386	314,857	6.3	0.48	93	14,744,037	25,247
เทศบาล	38,843	18,785	20,058					
อุตรดิตถ์	479,642	238,598	241,044	9.3	0.55	61	13,229,012	28,948
เทศบาล	44,523	21,547	22,976					

อุทัยธานี	326,997	161,772	165,225	6.0	0.70	49	9,189,527	30,031
เทศบาล	19,539	9,370	10,169					
ภาคใต้	7,808,073	3,900,899	3,907,174	13.8	1.31	110	308,084,613	39,789
เทศบาล	1,080,528	533,304	547,224					
กระบี่	338,845	171,900	166,945	6.4	2.62	72	14,408,983	46,782
เทศบาล	21,535	10,926	10,609					
ชุมพร	439,996	221,946	218,050	10.0	1.63	73	17,900,852	43,135
เทศบาล	43,952	21,483	22,469					
ตรัง	564,660	281,134	283,526	13.4	0.67	115	21,122,790	36,169
เทศบาล	75,887	37,127	38,760					
นครศรีธรรมราช	1,503,156	748,810	754,346	10.1	0.95	151	42,822,841	27,645
เทศบาล	152,210	74,481	77,729					
นราธิวาส	631,958	316,142	315,816	11.9	2.02	141	19,661,722	32,180
เทศบาล	75,029	36,796	38,233					
ปัตตานี	582,120	287,146	294,974	9.6	1.72	300	18,490,170	32,213
เทศบาล	55,840	27,975	27,865					
พังงา	227,914	115,692	112,222	7.6	1.51	55	12,057,336	51,971
เทศบาล	17,414	8,780	8,634					
พัทลุง	494,745	243,863	250,882	7.9	0.69	144	11,481,478	23,528
เทศบาล	39,268	19,082	20,186					
ภูเก็ต	214,633	106,199	108,434	32.5	3.25	395	20,100,565	108,652
เทศบาล	69,820	34,281	35,539					
ยะลา	402,558	203,586	198,972	22.8	0.80	89	14,847,686	38,868
เทศบาล	91,654	46,079	45,575					
ระนอง	147,381	76,469	70,912	11.3	2.74	45	11,619,951	89,384
เทศบาล	16,590	8,484	8,106					
สงขลา	1,166,519	578,807	587,712	22.3	0.59	158	58,720,905	48,171
เทศบาล	260,522	127,606	132,916					
สตูล	250,477	126,012	124,465	8.4	2.42	101	9,277,529	39,312
เทศบาล	21,082	10,571	10,511					
สุราษฎร์ธานี	843,111	423,193	419,918	16.6	1.40	65	35,571,805	42,858
เทศบาล	139,725	69,633	70,092					

ที่มา: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ตารางที่ 5-2 จังหวัดที่รายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำสุด และสูงสุด ปี 2533 2535 และ 2537

10 จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูงสุด (บาท/ปี)					
2533		2535		2537	
สมุทรปราการ	162,275	ปทุมธานี	191,196	สมุทรสาคร	248,216
กรุงเทพมหานครฯ	139,978	สมุทรสาคร	170,037	ปทุมธานี	245,555
ปทุมธานี	118,389	กรุงเทพมหานครฯ	167,549	ชลบุรี	208,925
ชลบุรี	114,472	สมุทรปราการ	161,815	กรุงเทพมหานครฯ	203,650
ภูเก็ต	85,498	ชลบุรี	146,151	สมุทรปราการ	173,006
สมุทรสาคร	80,878	ระยอง	110,682	ระยอง	137,846
ระยอง	77,188	ภูเก็ต	96,593	ภูเก็ต	108,652
สระบุรี	66,049	สระบุรี	77,947	สระบุรี	103,550
นนทบุรี	61,810	ระนอง	71,630	ระนอง	89,384
ระนอง	56,081	นนทบุรี	63,908	นครปฐม	80,978

10 จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุด (บาท/ปี)					
2533		2535		2537	
ศรีสะเกษ	11,002	ศรีสะเกษ	12,968	ศรีสะเกษ	14,960
ยะโสธร	11,252	สุรินทร์	14,377	ยะโสธร	15,943
สุรินทร์	11,504	นครพนม	14,496	บุรีรัมย์	16,620
นครพนม	11,614	ยะโสธร	14,633	สุรินทร์	17,191
กาฬสินธุ์	12,106	บุรีรัมย์	14,677	นครพนม	17,580
อุบลราชธานี	12,474	สกลนคร	14,961	กาฬสินธุ์	18,002
สกลนคร	12,582	อุบลราชธานี	15,197	สกลนคร	18,015
บุรีรัมย์	12,585	กาฬสินธุ์	15,551	มหาสารคาม	18,050
มุกดาหาร	12,732	ร้อยเอ็ด	15,722	ร้อยเอ็ด	18,115
ร้อยเอ็ด	12,739	มหาสารคาม	15,792	อุบลราชธานี	18,876

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 5-3 ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น ณ ราคาตลาด ของจังหวัดศรีสะเกษ (หน่วย 1,000 บาท)

ภาคเศรษฐกิจ	ปี	
	2532	2537
เกษตร	4,194,950	4,796,509
พืชผล	2,969,087	3,363,206
ปศุสัตว์	626,137	637,669
ประมง	50,516	63,018
ป่าไม้	23,396	705
บริการทางการเกษตร	269,966	350,384
ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร	255,848	381,527
เหมืองแร่และข่อยหิน	115,777	51,335
อุตสาหกรรมการผลิต	399,195	622,272
ก่อสร้าง	762,609	1,602,583
ไฟฟ้าและน้ำประปา	103,403	209,026
ขนส่งและสื่อสาร	387,336	753,652
ขายส่งและขายปลีก	3,031,796	5,739,332
ธนาคาร ประกัน และอสังหาริมทรัพย์	246,871	790,589
เจ้าของที่อยู่อาศัย	863,891	1,088,026
การบริหารราชการและการป้องกัน	754,904	1,535,828
บริการ	1,590,792	3,051,199
ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น: GPP	12,451,524	20,240,351
รายได้ต่อหัว (บาท)	9,828	14,960
ประชากร (พันคน)	1,267	1,353

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตร

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุดของประเทศมาตลอด แม้แต่ก่อนหน้าปี 2532 ที่เราแสดงอยู่ในตารางข้างต้น ส่วนจังหวัดสมุทรสาครเพิ่งจะเป็นจังหวัดที่รายได้ต่อหัวสูงสุดในปี 2537 นี้เอง โดยเป็นผลมาจากการเป็นที่ตั้งของกิจกรรมแปรรูปอาหารทะเล และสหภาพปลาสำหรับเรือประมงที่จับสัตว์น้ำในอ่าวไทย ตัวเลขในตารางคงให้ภาพบางอย่างกับเราได้ว่า ทั้งสองจังหวัดมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในส่วนใดบ้าง

ตารางที่ 5-4 ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น ณ ราคาตลาด ของจังหวัดสมุทรสาคร (หน่วย 1,000 บาท)

ภาคเศรษฐกิจ	ปี	
	2532	2537
เกษตร	6,057,623	11,869,220
พืชผล	512,900	915,458
ปศุสัตว์	84,467	46,913
ประมง	2,440,050	3,404,480
ป่าไม้	0	0
บริการทางการเกษตร	9,923	7,240
ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร	3,010,283	7,495,129
เหมืองแร่และขุดหิน	248,738	125,551
อุตสาหกรรมการผลิต	9,551,049	65,178,885
ก่อสร้าง	275,339	2,682,082
ไฟฟ้าและน้ำประปา	1,514,968	3,595,819
ขนส่งและสื่อสาร	646,468	1,998,452
ขายส่งและขายปลีก	2,091,357	3,461,560
ธนาคาร ประกัน และอสังหาริมทรัพย์	679,638	2,022,653
เจ้าของที่อยู่อาศัย	453,137	797,142
การบริหารราชการและการป้องกัน	238,769	463,095
บริการ	857,317	1,631,260
ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น: GPP	22,614,403	93,825,719
รายได้ต่อหัว (บาท)	68,528	248,216
ประชากร (พันคน)	330	378

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ตัววัดทางคณิตศาสตร์ของความชำนาญเฉพาะอย่างและการกระจุกตัว (Quantitative Measures of Specialization and Concentration)

เนื่องจากข้อมูลที่แสดงอยู่ในตาราง 5-1, 5-2, 5-3, และ 5-4 ไม่เพียงพอต่อการเข้าใจโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาค ในตอนนี้จึงเสนอตัววัดทางคณิตศาสตร์บางตัวที่คิดว่าจะช่วยให้เราเข้าใจภูมิภาคได้ดียิ่งขึ้น

อัตราส่วนที่ตั้ง (Location Quotients)

อัตราส่วนที่ตั้ง เป็นเทคนิคหนึ่งสำหรับการประเมินความชำนาญเฉพาะอย่างของภูมิภาคหนึ่งในอุตสาหกรรมหนึ่งหรือในกิจกรรมอื่นๆ เราจะสามารถเข้าใจส่วนประกอบทางอุตสาหกรรมของระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นหนึ่งๆ ได้ดีขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบโครงสร้างทางอุตสาหกรรมของท้องถิ่นนั้นกับท้องถิ่นอื่น หรือกับประเทศโดยรวม ตัวอย่างเช่น จากตารางที่ 5-4 เราอาจมีข้อมูลบางอย่างว่า เปอร์เซนต์ของการจ้างงานในสมุทรสาครเป็นการจ้างงานในอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการแปรรูปอาหารทะเลค่อนข้างมาก ซึ่งข้อมูลนี้มีประโยชน์บางอย่าง แต่ไม่ได้บอกเราว่า สมุทรสาครมีการกระจุกตัวของกิจกรรมแปรรูปอาหารทะเลมากกว่าเมืองอื่นหรือประเทศโดยรวมหรือไม่

ข้อดีของอัตราส่วนที่ตั้งคือ (1) อัตราส่วนเดียวกันวัดทั้งระดับความชำนาญเฉพาะอย่างของพื้นที่ในกิจกรรมหนึ่งๆ และระดับการกระจุกตัวของกิจกรรมในพื้นที่ (2) อัตราส่วนสามารถคำนวณได้ทั้งสองทางโดยมีค่าตอบเหมือนกัน และ (3) อัตราส่วนสามารถอิงอยู่กับตัวแปรเดียว เช่น การจ้างงานในพื้นที่และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือตัวแปรสองตัว เช่น รายรับในกิจกรรมที่กำหนดและการจ้างงานทั้งหมด ประชากร หรือรายได้

อัตราส่วนที่ตั้งของการจ้างงานคือสัดส่วนของ (1) เปอร์เซนต์การจ้างงานของภูมิภาคในอุตสาหกรรมหนึ่ง เทียบกับ (2) เปอร์เซนต์แบบเดียวกันของบริเวณที่ต้องการเปรียบเทียบ ซึ่งมักจะใช้ประเทศโดยรวม แต่ก็อาจใช้บริเวณอื่นแบบใดก็ได้ ดังนั้นสูตรในการคำนวณอัตราส่วนที่ตั้งสำหรับอุตสาหกรรม i จะเป็น

$$(1) \quad LQ_i = (e_i / e_a) \div (TH_i / TH_t)$$

โดย LQ_i = อัตราส่วนที่ตั้งสำหรับอุตสาหกรรม i

e_i = การจ้างงานในท้องถิ่นในอุตสาหกรรม i

e_a = การจ้างงานทั้งหมดในท้องถิ่น

TH_i = การจ้างงานของประเทศไทยในอุตสาหกรรม i

TH_t = การจ้างงานทั้งหมดของประเทศไทย

อัตราส่วนอาจผันแปรระหว่างภูมิภาค ขึ้นอยู่กับความแตกต่างในการบริโภคและการผลิต ถ้า LQ ของอุตสาหกรรมใดเท่ากับ 1 หมายความว่า ภูมิภาคมีเปอร์เซนต์การจ้างงานในอุตสาหกรรมนั้นเท่ากับของประเทศ ถ้า $LQ < 1$ หมายความว่า บริเวณนั้นมีการจ้างงานในอุตสาหกรรมดัง

กล่าวในสัดส่วนที่น้อยกว่าของประเทศ และ $LQ > 1$ หมายถึงการกระจุกตัวของการจ้างงานที่มากกว่าสัดส่วนเฉลี่ยของประเทศ

อัตราส่วนที่ตั้งเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ สำหรับการระบุถึงประเภทอุตสาหกรรมที่ภูมิภาคหนึ่งๆ มีระดับการจ้างงานมากหรือน้อยกว่าเฉลี่ยของประเทศโดยรวม สาเหตุที่ชุมชนหนึ่งๆมีการกระจุกตัวของการจ้างงานในอุตสาหกรรมใดๆ อาจเป็นผลมาจากความได้เปรียบทางที่ตั้งในอดีตหรือปัจจุบัน ความได้เปรียบดังกล่าวมักมีคุณค่าให้ทำการศึกษา เพราะมีส่วนอย่างมากต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้นๆ ในขณะที่เดียวกัน การขาดแคลนอุตสาหกรรมบางประเภทในชุมชนหนึ่งๆ เป็นสิ่งที่ผู้วางแผนการพัฒนาคควรศึกษาว่า ทำไมการจ้างงานจึงน้อยกว่าที่ควรจะเป็นและพยายามหาทางเพิ่ม แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกๆภูมิภาคในประเทศควรมีอุตสาหกรรมทุกอย่างในสัดส่วนเท่ากับเฉลี่ย อัตราส่วนที่ตั้งอาจใช้เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระหว่างเวลาในอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงในความชำนาญเฉพาะอย่างหรือการกระจุกตัว หรือแม้แต่การประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาถึงลักษณะที่วัดได้ในเชิงปริมาณบางตัวของชุมชน เช่น ขนาดของชนกลุ่มน้อย จำนวนรถยนต์ที่จดทะเบียน เพื่อเปรียบเทียบกับลักษณะอื่นของชุมชน เช่น จำนวนประชากร หรือ การจ้างงาน

ตารางที่ 5-5 เป็นตัวอย่างหนึ่งของอัตราส่วนที่ตั้งของอุตสาหกรรมต่างๆในเมืองใหญ่สี่เมืองในสหรัฐอเมริกา ขอให้สังเกตว่า ตัวเลขอัตราส่วนที่ตั้งจะเปลี่ยนแปลงได้อย่างมากขึ้นอยู่กับการแบ่งประเภทของอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม จากตารางที่ 5-5 เราได้เห็นภาพการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมบางประเภทในบางเมือง เช่น เสื้อผ้า การพิมพ์ และ FIRE ใน New York ขณะที่ Houston มีการกระจุกตัวของปิโตรเลียม และเคมีภัณฑ์ เป็นต้น

เราอาจใช้อัตราส่วนที่ตั้งเพื่อแยกว่า อุตสาหกรรมใดในภูมิภาคเป็นกิจกรรมฐานทางเศรษฐกิจและอาจประมาณการจ้างงานในอุตสาหกรรมดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะตามแนวคิดของทฤษฎีฐานทางเศรษฐกิจ (ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ 7) แล้ว กิจกรรมฐานทางเศรษฐกิจจะเป็นพลังขับเคลื่อนให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เพื่อที่จะเข้าใจการเชื่อมโยงระหว่างอัตราส่วนที่ตั้งในอุตสาหกรรมหนึ่ง กับ การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออก เราจำเป็นต้องสมมุติว่า (1) สัดส่วนผลผลิตต่อการจ้างงานเท่ากันในทุกภูมิภาค (2) แบบแผนการบริโภคทั่วทั้งประเทศเหมือนกัน และ (3) ผลผลิตของแต่ละอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาคเหมือนกัน ภายใต้ข้อสมมุติดังกล่าว $LQ > 1$ หมายความว่า ภูมิภาคมีบุคคลากรที่จ้างงาน

ในอุตสาหกรรมนั้นๆ มากกว่าที่ควรเป็นโดยเปรียบเทียบประเทศโดยรวม ซึ่งอาจตีความว่า การจ้างงานส่วนเกินกว่าเฉลี่ยเป็นการจ้างงานเพื่อผลิตส่งออกภายนอกภูมิภาค ในทำนองเดียว

ตารางที่ 5-5 อัตราส่วนที่ตั้งในสี่เมืองใหญ่ ปี 1980

อุตสาหกรรม	New York	Los Angeles	Chicago	Houston
ผลิตภัณฑ์อาหาร	.46	.77	1.07	.45
เสื้อผ้า	2.92	1.55	.29	.03
ไม้	.19	.43	.27	.34
เฟอร์นิเจอร์	.68	1.85	.99	.20
กระดาษและเกี่ยวข้อง	.74	.61	1.17	NA
การพิมพ์	2.29	.98	1.67	.64
เคมีภัณฑ์	.61	.68	1.13	1.90
ปิโตรเลียมหรือถ่านหิน	NA	1.49	.77	4.90
ยางและพลาสติก	.47	1.04	1.23	.54
หิน, ดิน, แก้ว	.25	.87	.80	.72
โลหะพื้นฐาน	.23	.60	1.06	.66
โรงงานประกอบ	.47	1.19	1.62	1.36
เครื่องจักรกลยกเว้นอิเล็กทรอนิกส์	.24	.83	1.20	1.46
อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	.45	1.33	1.46	.50
อุปกรณ์การขนส่ง	.15	2.31	.38	.17
เครื่องมือและเกี่ยวข้อง	.68	1.00	1.12	.38
การขนส่ง	1.2	.92	1.12	1.14
ขายส่ง	1.36	1.07	1.18	1.25
ขายปลีก	.72	.79	.90	.84
FIRE*	2.17	1.04	1.24	.98
บริการ	1.36	1.27	1.05	1.14

*FIRE หมายถึง Finance, Insurance, Real estate

ที่มา : John P. Blair, *Urban & Regional Economics*, (Boston : Richard D. Irwin, Inc., 1991) p. 122

ถ้า $LQ < 1$ หมายถึง มีการขาดแคลนผลผลิตดังกล่าวและต้องนำเข้าจากภายนอก ภูมิภาคที่พึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์เมื่อ $LQ = 1$

การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกอาจจะประมาณได้ด้วยการใช้การเบี่ยงเบน (variant) ของอัตราส่วนที่ตั้ง ถ้า $LQ = 1$ หมายถึงการพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์ ดังนั้น การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกในอุตสาหกรรมหนึ่งๆ จะเป็นการจ้างงานส่วนเกินที่เหนือกว่าจำนวนที่จำเป็นสำหรับการสนองตอบความต้องการในท้องถิ่น ซึ่งการจ้างงานเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้จะเท่ากับจำนวนที่ทำให้อัตราส่วนที่ตั้งเท่ากับ 1 ถ้าให้ s_i เท่ากับจำนวนการจ้างงานเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ เราจะเขียนสมการได้เป็น

$$(2) \quad 1 = (s_i / e_i) \div (TH_i / TH_k) \text{ หรือ}$$

$$(3) \quad s_i = (TH_i / TH_k) \times e_i$$

โดย TH_i หมายถึงการจ้างงานของประเทศไทยในอุตสาหกรรม i TH_k เป็นจำนวนการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ และ e_i เท่ากับการจ้างงานทั้งหมดในท้องถิ่น เราอาจปรับปรุงสมการที่ (2) เพื่อประมาณการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกของอุตสาหกรรม i ซึ่งแทนค่าด้วย x_i ได้เป็น

$$(4) \quad x_i = e_i - s_i \text{ หรือ}$$

$$(5) \quad x_i = e_i - (TH_i / TH_k)$$

การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมดเท่ากับ ผลรวมของการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกในแต่ละอุตสาหกรรม ดังนั้นการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมดของภูมิภาค x_k สามารถเขียนเป็น

$$(6) \quad x_k = \Sigma x_i$$

ข้อวิจารณ์ นำเสียดายที่อัตราส่วนที่ตั้งไม่ใช่ดัชนีที่ถูกต้องเต็มที่ในการวัดการตั้งเข้าส่งออกของภูมิภาค โดยมีข้อบกพร่องหลายประการ ประกอบไปด้วย

- (1) เมื่อเราสมมุติว่า LQ เท่ากับ 1 หมายถึงการพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์ เราได้มองข้ามความเป็นไปได้ที่มีการส่งสินค้าข้ามไปข้ามมา (การตั้งเข้าและส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกัน) ซึ่งโดยปรกติ ภูมิภาคหนึ่งๆอาจส่งออกสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นไปขายภายนอก แต่ขณะเดียวกันก็ส่งเข้าสินค้าประเภทเดียวกันนั้นเข้ามาจากภายนอกด้วย จะด้วยความแตกต่างของสินค้าหรือความพอใจส่วนตัวก็ได้
- (2) ถ้าแรงงานในภูมิภาคหนึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าที่อื่น ก็อาจเป็นไปได้ที่ชุมชนนั้นจะมี $LQ < 1$ แม้ว่าอุตสาหกรรมนั้นจะส่งออกผลผลิตของตน ในทางตรงข้าม ภาคเศรษฐกิจที่ด้อยประสิทธิภาพก็อาจมี LQ สูง แม้ว่าจะผลิตเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นเท่านั้น เพื่อลด

ปัญหาความแตกต่างในประสิทธิภาพของแรงงาน เราอาจใช้มูลค่าเพิ่มหรือผลผลิตรวมเป็นตัวคำนวณอัตราส่วนที่ตั้งก็ได้

- (3) ถ้ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างภูมิภาคในระดับของอุปสงค์ในสินค้า อัตราส่วนที่ตั้งก็ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงการตั้งเข้าส่งออกของภูมิภาคได้ อาทิเช่น กรุงเทพมหานคร อากาศร้อน มลภาวะทางอากาศมาก และมีรายได้สูงกว่าเฉลี่ยของประเทศ ดังนั้นความต้องการเครื่องปรับอากาศจึงสูง ระดับการจ้างงานในอุตสาหกรรมเครื่องปรับอากาศในกรุงเทพจึงไม่อาจใช้เป็นตัววัดการส่งออกได้
- (4) ตัวเลขประมาณของการส่งออกขึ้นอยู่กับ ความละเอียดในการแยกอุตสาหกรรมและความแตกต่างในตัวสินค้า ถ้าเราแบ่งอุตสาหกรรมอย่างกว้างๆ เราจะได้อัตราส่วนที่ตั้งที่ใกล้เคียงกับ 1 มากกว่าการแบ่งอุตสาหกรรมอย่างละเอียด เช่นภูมิภาคส่วนใหญ่ของประเทศไทย (ยกเว้นภาคกลาง) มีอัตราส่วนที่ตั้งของโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรมค่อนข้างต่ำซึ่งทำให้ตีความว่าไม่มีการส่งออก แต่ในความเป็นจริง บางอุตสาหกรรมมีการกระจุกตัวของในบางท้องที่ เช่น การผลิตเครื่องเคลือบดินเผาที่ลำปาง และมีการส่งออก เป็นต้น
- (5) ตัวเลข $LQ = 1$ หมายถึง การพึ่งพาตนเองได้เฉพาะในประเทศที่ภูมิภาคเหล่านี้ตั้งอยู่มีระบบเศรษฐกิจแบบปิดเท่านั้น เช่น ประเทศไทยส่งเข้าสินค้าบางอย่างจากโลกภายนอก ดังนั้นอัตราส่วนที่ตั้งของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยที่มีค่าเท่ากับเฉลี่ยของประเทศ ก็ไม่หมายความว่าภูมิภาคนั้นพึ่งพาตนเองได้

สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง (Coefficient of Specialization)

สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างเป็นตัววัดที่กว้างกว่าอัตราส่วนที่ตั้ง โดยวัดขอบเขตที่โครงสร้างทางอุตสาหกรรมของภูมิภาคหนึ่งแตกต่างจากมาตรฐานบางอย่าง อาทิเช่น โครงสร้างทางอุตสาหกรรมของประเทศ เป็นต้น ตัวอย่างแสดงอยู่ในตารางที่ 5-6 ซึ่งเป็นสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างของแถบ Great Lakes และ Far West ของสหรัฐอเมริกา โดยเสนออยู่ในรูปของรายได้ที่ได้รับจากอุตสาหกรรมสำคัญในปี 1986

สามคอลัมน์แรกแสดงถึงเปอร์เซ็นต์ของรายได้จากแต่ละภาคเศรษฐกิจ คอลัมน์ที่สี่และห้าแสดง ความแตกต่างระหว่างสัดส่วนของรายได้ของประเทศจากแต่ละภาคเศรษฐกิจ กับ สัดส่วน

---

³ คุรยละเอียดใน John P. Blair, *Urban & Regional Economics*, (Boston : Richard D. Irwin, Inc., 1991) หน้า 120-126

แบบเดียวกันของภูมิภาค สำหรับแต่ละภูมิภาค ความแตกต่างที่เป็นบวกในบางภาคจะถูกหักล้างไปด้วยสัดส่วนที่เป็นลบในภาคอื่น ผลรวมของความแตกต่างที่เป็นบวก (หรือความแตกต่างที่เป็นลบ) ก็คือค่าสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งเราแยกโครงสร้างทางอุตสาหกรรมให้ละเอียดขึ้น ค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวจะยิ่งสูงขึ้น

ตารางที่ 5-6 สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างของ Great Lakes และ Far West ปี 1986

แหล่งของรายได้	เปอร์เซ็นต์ของรายได้			แตกต่างจากสหรัฐอเมริกา	
	สหรัฐอเมริกา	Great Lakes	Far West	Great Lakes	Far West
การเกษตร	1.78	1.65	2.0	-.13*	.25
เหมืองแร่	.93	.37	.69	-.55	-.24
ก่อสร้าง	6.68	6.25	6.63	-.43	-.05
การผลิต	22.21	36.41	19.32	14.20	-2.89
ขายส่ง/ขายปลีก	14.93	5.42	16.52	-9.51	1.60
FIRE	7.42	7.09	7.11	-.32	-.30
การขนส่ง, พาณิชยกรรม และสาธารณูปโภค	6.42	2.49	6.47	-3.92	.05
บริการ	23.58	24.79	25.31	1.21	1.73
รัฐบาล	16.04	15.51	15.88	-.53	-.16
สัมประสิทธิ์ความชำนาญ เฉพาะอย่าง				15.41	3.63

*ตัวเลขที่ติดลบหมายถึงสหรัฐอเมริกามีเปอร์เซ็นต์ดังกล่าวสูงกว่าภูมิภาค

ที่มา : จำนวนจาก *Survey of Current Business*, U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis, August 1970 and August 1987 โดย John P. Blair, *Urban & Regional Economics*, p. 127

ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับศูนย์ หมายถึงภูมิภาคมีเปอร์เซ็นต์รายได้เหมือนกันทุกประการกับของประเทศ ค่าสัมประสิทธิ์สูงสุดจะใกล้กับ 100 หมายความว่าประชากรในภูมิภาคได้รับรายได้ทั้งหมดจากแหล่งที่ไม่มีอยู่ในที่อื่นๆของประเทศเลย (มีแต่ในภูมิภาคนั้นๆเท่านั้น) เหมือนๆกับอัตราส่วนที่ตั้ง เราอาจใช้การจ้างงานหรือมูลค่าเพิ่มเป็นตัวคำนวณสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง และเราอาจใช้สัมประสิทธิ์ดังกล่าวในการพิจารณาแบบแผนทางประชากรของภูมิภาค เช่น อาวุธ เศรษฐกิจ ฯลฯ ว่าสอดคล้องกับเฉลี่ยของประเทศหรือไม่อย่างไร

ลักษณะอื่นของโครงสร้างของภูมิภาค (OTHER ASPECTS OF REGIONAL STRUCTURE)

ที่ผ่านมา เราพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเฉพาะในรูปขององค์ประกอบทางอุตสาหกรรม ซึ่งไม่น่าจะเพียงพอ การเข้าใจอย่างลึกถึงโครงสร้างของภูมิภาคหนึ่งๆ ควรครอบคลุมถึงปัจจัยทางสังคมและการเมืองเช่นเดียวกับตัวแปรทางเศรษฐศาสตร์ ในตอนนี้เราจะพิจารณาบางอย่างที่คิดว่าน่าจะมีความสำคัญ

โครงสร้างทางอาชีพ (Occupational Structure)

ลองนึกถึงระบบเศรษฐกิจสองแห่งที่มีโครงสร้างทางอุตสาหกรรมคล้ายคลึงกันอย่างมาก โดยแสดงด้วยอัตราส่วนที่ตั้งที่คล้ายกัน แต่ความคล้ายคลึงกันนี้อาจซ่อนความแตกต่างทางอาชีพที่สำคัญอย่างมากไว้ก็ได้ ตัวอย่างเช่น ทั้งสองบริเวณอาจมีการจ้างงานส่วนใหญ่ในอุตสาหกรรมเหล็ก แต่ในเมืองหนึ่ง ลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นแรงงานในการผลิต ขณะที่ในอีกเมืองหนึ่งอาจเป็นที่ตั้งของสำนักงาน ซึ่งลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นผู้จัดการ พนักงานบัญชี นักวิทยาศาสตร์ เลขานุการ หรือพนักงานในสำนักงานแบบอื่น โดยเมืองนี้อาจไม่มีการผลิตเหล็กโดยตรง แต่ถูกจัดว่ามีการจ้างงานในอุตสาหกรรมเหล็ก

มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องคอยสังเกตการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอาชีพของภูมิภาค เพราะมันจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอุตสาหกรรม โดยนักเศรษฐศาสตร์บางท่านเชื่อว่า ขบวนการการพัฒนาทางเศรษฐกิจบางส่วนเป็นผลของการเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าเป็นการให้บริการ การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอาชีพ เมืองใหญ่ๆหลายเมืองได้ผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงการผลิตสินค้าเป็นการให้บริการแล้ว โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอาชีพมากนัก ตัวอย่างเช่น เมือง Akron , Ohio เคยเป็นที่ตั้งของการผลิตยางรถยนต์เกือบทุกซี่ล้อของโลก แต่ในปัจจุบันไม่มีการผลิตยางเลย ขณะที่ยังคงเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของบริษัทที่ผลิตยางรถยนต์สำคัญๆ และเป็นศูนย์กลางของการวิจัยเกี่ยวกับ polymer ในกรณีนี้ การฟื้นคืนชีพของเมืองนี้เป็นผลมาจากโครงสร้างทางอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะไม่ได้เปลี่ยนผู้จ้างงาน

โครงสร้างการเป็นเจ้าของ (Ownership Structure)

กิจการสำคัญในภูมิภาคมีเจ้าของเป็นคนในท้องถิ่นหรือเป็นเพียงสาขาของบริษัทใหญ่ เป็นประเด็นที่มีความหมายพอสมควร เพราะถ้าคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของกิจการหลัก ก็จะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำของชุมชนและมักจะเป็นผู้ให้บริการรายใหญ่ของมุกนิธิต่างๆในท้องถิ่น ในทาง

ตรงข้าม ถ้าธุรกิจหลักเป็นของเอกชนหรือบริษัทที่ตั้งอยู่ภายนอกภูมิภาค ผู้บริหารที่ประจำอยู่ อาจให้ความสนใจน้อยหรือไม่มีแรงจูงใจให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่างๆ ในท้องถิ่น

โครงสร้างการเป็นเจ้าของอาจส่งผลกระทบต่อโอกาสการเจริญเติบโตของกิจการในท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นทั้งในแง่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ในทางหนึ่ง เจ้าของที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่น อาจปฏิบัติกับสาขาในท้องถิ่นเหมือนแหล่งผลิตเงิน ไม่สนใจให้มีการลงทุนเพื่อขยายกิจการ ในอีกด้านหนึ่ง เจ้าของภายนอกสามารถจัดหาเงินทุนจากภายนอกที่จำเป็นเพื่อการขยายกิจการ แม้ว่าสำหรับการพิจารณาทางเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ การแยกกันของการเป็นเจ้าของกับที่ตั้งไม่ใช่ตัวกำหนดที่สำคัญของการลงทุน แต่ในการพิจารณาที่ไม่ใช่ทางเศรษฐศาสตร์ก็อาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงทุนได้ในบางครั้ง

โครงสร้างตลาด (Market Structure)

ธรรมชาติของตลาดที่หน่วยธุรกิจซื้อและขาย อาจกระทบต่อความเป็นอยู่ดีทางเศรษฐกิจของชุมชน ตัวอย่างเช่น ถ้าฐานของชุมชนเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่ดำเนินการครบวงจรการผลิตในตัวเอง ก็จะทำให้มีโอกาสที่ธุรกิจใหม่ๆ จะเกิดขึ้นมาเพื่อขายสินค้าให้กับกิจการหลัก บรรยากาศการเป็นผู้ประกอบการลดลง ผู้ผลิตสองสามรายจะทำตัวเป็นผู้ซื้อที่ผูกขาด (monopsonists) ในตลาดแรงงาน จึงทำให้ค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าที่ควรจะเป็น และถ้ากิจการหลักขายผลผลิตของตนในตลาดที่ผูกขาดน้อยราย (oligopolistic markets) ราคาของผลผลิตจะไม่ยืดหยุ่นในทางลดลง เพราะแต่ละกิจการกลัวการเกิดสงครามราคาถ้ามีกิจการใดลดราคาลงมาก่อน ดังนั้น ถ้าเกิดการตกต่ำทางเศรษฐกิจที่ทำให้ความต้องการสินค้าลดลง ก็จะเกิดการว่างงานในท้องถิ่นสูงกว่าที่ควรเป็นกว่าในกรณีที่กิจการมีการแข่งขันกัน ผลก็คือ ภูมิภาคที่มีสัดส่วนของธุรกิจผูกขาดอยู่สูง จะอ่อนไหวกับการผันผวนทางเศรษฐกิจมากขึ้น

โครงสร้างทางการเมืองและสังคม (Political and Social Structure)

นักรัฐศาสตร์มักแยกความแตกต่างระหว่าง ชุมชนที่มีโครงสร้างอำนาจจากหลายฝ่ายที่การตัดสินใจทำร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ กับ โครงสร้างอำนาจที่มีผู้นำที่การตัดสินใจใดๆ มักทำโดยคนกลุ่มเดียว เป็นที่แน่นอนว่า โครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ของบริเวณหนึ่งๆ มีผลต่อโครงสร้างทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองก็ส่งผลกระทบต่อโอกาสการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และโอกาสกับนโยบายของการพัฒนาเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ชุมชนของคนที่ไม่พลัดถิ่นแล้วหรือที่เป็นสถานที่พักผ่อน มักถูกรอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมักส่งเสริมการขายตัว ผลก็คือ จะขัดแย้งกับกลุ่มที่ต้องการความสงบโดยไม่ต้องการขาย และ

อยากให้มีความภาพชีวิตที่ดี อนาคตทางเศรษฐกิจของบริเวณนี้จะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองเป็นสำคัญ

โครงสร้างทางประชากร (Demographic Structure)

ส่วนประกอบทางด้านอายุ เพศ และการศึกษาของภูมิภาค มีอิทธิพลต่อโอกาสการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหลายๆ ด้าน ในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ประชากรต้องพึ่งเงินบำนาญ ดอกเบี้ยที่ได้รับจากเงินออม กิจกรรมทางเศรษฐกิจมักจะเป็นการให้บริการกับผู้เกษียณแล้ว ในขณะที่ชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรที่มักเคลื่อนย้ายสูง ก็เป็นการยากที่จะคงระดับลูกจ้าง หรือประชากรอายุน้อยที่เป็นแหล่งความต้องการ โรงเรียนหรือ โครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ตัวอย่างเช่น บางท้องถิ่นในชนบทของประเทศไทย ที่มีการอพยพออกสูงของเด็กในวัยเรียนและหนุ่มสาวในวัยทำงาน ผลคือ โรงเรียนบางแห่งต้องปิดลง และไม่สามารถสร้างงานในท้องถิ่นได้

สรุป

สิ่งที่เรากล่าวมาในบทก่อนๆ นั้น จัดได้ว่าเป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคระดับจุลภาค โดยในบทที่ 4 มีบางส่วนที่ถือได้ว่าเป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคในระดับมหภาค เช่น ระบบของเมือง ในบทนี้จะเป็นระดับมหภาคทั้งหมด ซึ่งก็คือ การศึกษาถึงปัญหาต่างๆ เมื่อกิจกรรมประเภทต่างๆ เลือกที่ตั้งรวมกันจนเป็นภูมิภาคหนึ่งๆ

ในบทนี้ เราเริ่มที่คำนิยามของภูมิภาค ต่อมาด้วยแนวทางในการแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาค โดยมีแนวทางอยู่ 2 แนวทางด้วยกันคือ การแบ่งพื้นที่ตามความเหมือนกันของลักษณะบางอย่าง เช่น อาชีพ โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ เรียกว่าภูมิภาคเหมือนกัน กับ การแบ่งพื้นที่ตามการพึ่งพาหรืออยู่ได้อิทธิพลของศูนย์กลางเดียวกัน เรียกว่าภูมิภาคที่มีจุดรวมร่วมกัน สิ่งที่เราสนใจเป็นพิเศษในบทนี้คือ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมภายในภูมิภาค เพราะเป็นโครงสร้างที่จะช่วยให้เราเข้าใจลักษณะทางเศรษฐกิจของการอยู่ร่วมกันของกิจกรรมประเภทต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาหรือความถดถอยของระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมมีด้วยกัน 3 ลักษณะคือ (1) ความสัมพันธ์แนวนิ่ง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างกันของกิจกรรมที่เป็นผู้ซื้อผู้ขายของกันและกัน การมีปรากฏอยู่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะดึงดูดให้เกิดอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นในระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค (2) ความสัมพันธ์แนวขวาง เป็นการแข่งขันกันในหมู่กิจการในกิจกรรมประเภทเดียวกัน ซึ่งจะมีผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรผลิตและหรือตลาด และ (3) ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมที่เกื้อกูลกัน แม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกันในฐานะของผู้ซื้อและผู้ขายระหว่างกัน โดยตรง

เพื่อที่จะเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคต่างๆในเวลาเดียวกัน หรือภูมิภาคหนึ่งๆในเวลาที่แตกต่างกัน นั้น เราคงต้องการข้อมูลเชิงปริมาณบางอย่าง ซึ่งมักหาได้จากหน่วยงานทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ดังเช่นตัวอย่างที่แสดงในตาราง 5-1 ถึง 5-4 แต่ที่ได้จากตารางดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะวิเคราะห์ถึงเค้าโครงทางเศรษฐกิจของภูมิภาคได้ดีเท่าที่ควร เราจึงนำเสนอตัววัดทางคณิตศาสตร์ 2 ตัวคือ อัตราส่วนที่ตั้ง และสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นภาพทางเศรษฐกิจของภูมิภาคต่างๆได้ว่า มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทใดมากเป็นพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานหนึ่งๆ ซึ่งอย่างน้อยก็ช่วยให้เราเข้าใจถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมินาณนั้นๆ อันเป็นแนวทางที่เราจะวิเคราะห์ถึง โอกาสที่ภูมินาณนั้นจะเจริญเติบโตหรือชะงักงันทางเศรษฐกิจได้ อย่งไรก็ตาม ไม่ใช่ตัวเลขรวมทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่เราให้ความสนใจ เราพยายามที่จะศึกษาถึงลักษณะอื่นของโครงสร้างของภูมิภาคด้วย โครงสร้างต่างๆเหล่านี้ประกอบไปด้วย โครงสร้างทางอาชีพ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ โครงสร้างตลาด โครงสร้างทางการเมืองและสังคม และโครงสร้างทางประชากร โครงสร้างทั้งหมดนี้มีส่วนอย่างมากในการกำหนดแนวโน้มในอนาคตของภูมิภาค

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคคืออะไร?
2. แนวทางในการแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาคมีกี่แนวทาง? อะไรบ้าง?
3. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมภายในภูมิภาคมีอะไรบ้าง?
4. การเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage) แตกต่างจากการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward linkage) อย่งไร?
5. อัตราส่วนที่ตั้ง (Location quotients) คืออะไร? มีความหมายอย่างไร?
6. สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง (Coefficient of specialization) คืออะไร? มีความหมายอย่างไร?
7. ลักษณะของโครงสร้างภูมิภาคมีอะไรบ้าง?

หนังสืออ้างอิง

1. Blair, John P. *Urban & Regional Economics*, Boston: Richard D. Irwin Inc., 1991
2. Hoover, Edgar M. *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf Inc., 1975